

SZAKMUNKÁS-BIZONYÍTVÁNY DIPLOMA HELYETT? A SZAKKÉPZÉSI MODELLVÁLTÁS LEGÚJABB FEJLEMÉNYEIRŐL

*Pénzes Ferenc*⁷⁰

2015. január 30-án Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter egy befektetői fórumon azt a kijelentést tette, hogy „egy rossz diplománál, amellyel nem lehet elhelyezkedni, többet ér egy jó szakmunkás-bizonyítvány”.⁷¹ Annál is inkább, mivel egyre több jó szakemberre van szükség Magyarországon a termelésben, s az ő kiképzésüknek a célját szolgálja a szakképzési rendszer átalakítása – tette hozzá a miniszter. A szakképzés ezen átalakulása a közoktatási rendszer és a felsőoktatási rendszer átformálásának, illetve tágabb értelemben a jelenlegi kormányzat gazdaság- és munkaerő-piaci politikájának kontextusában válik érthetővé és értelmezhetővé. A kormány gazdaságfilozófiájának és gazdaságpolitikájának kiindulópontját a munka-alapú gazdaság, társadalom és állam képezi, amelyek a termelés/a munka útján előállított új érték fundamentumán jönnek létre.⁷² Erre alapozva a kormányzat 2010 és 2020 között egymillió új munkahely létrehozását tökélt el mind a 2010-es kormányprogramban, mind a 2011-es Széll Kálmán Tervben.⁷³ Az utóbbi két évtizedben Magyarországra sorra települtek a nemzetközi autógyárak összeszerelő üzemei, a gumiabroncs-gyárak, valamint az autógyártáshoz kapcsolódó alkatrészgyártásban érdekelt kis- és középvállalatok is szép számmal alakultak. Ebből a perspektívából szemlélve természetesnek tűnik a megfelelően képzett szakemberek iránti munkaerő-piaci igény.

A szakképzés azonban nem tudta kielégíteni ezt. A rendszerváltozást megelőző időszakban, illetve még a rendszerváltást követő néhány esztendőben a szakképzés erősen kötődött a nagy állami vállalatokhoz. Ám a tervutasításos gazdaságirányítási rendszer teljes összeomlását követően a piacgazdaságra való átállással, a privatizációval megszűntek a szakképzés számára gyakorlati képzőhelyként szolgáló vállalatok. Így a 90-es évek közepétől a szakmunkás-tanulók gyakorlati képzése az iskolák tanműhelyeibe szorult vissza, ahol természetesen nem tudták elsajátítani azokat a szakmai ismereteket, készségeket, amelyek a technológiai újításoktól hemzsegő új összeszerelő üzemekben elengedhetetlenül szükségesek lettek volna. Ráadásul az általános iskolát súlyos kompetencia-hiányokkal (gyakorlatilag funkcionális analfabétaként) elhagyó, a szakképzésbe belépő tanulók motiválatlanok és frusztráltak voltak. Nagyfokú lemorzsolódásukat a szakképző iskolák az érettségit adó iskolatípusokból kimaradókkal igyekeztek pótolni, bár ezek a tanulók pedig a szakmák elsajátítása tekintetében voltak motiválatlanok. A szak- és felnőttképzés ezredfordulót követő átalakítása – ha még lehet – csak rontott a helyzeten. Ráadásul a 2004-es EU-csatlakozást követően a 2002-ben beindított „koppenhágai folyamat” (a szakképzés terén az európai együttműködés kialakítása és stratégiai célok megvalósítása) részeseivé váltunk.⁷⁴ Ezt a folyamatot – nem utolsó sorban a 2008-as pénzügyi és bankválság következményei miatt – a 2010. december 7-én elfogadott *bruges-i közlemény*⁷⁵ felülvizsgálta, és a 2011–2020-as időszakra a stratégiai megközelítés és a prioritások tekintetében módosította. A fentiek fényében a változtatás tehát

⁷⁰ Pénzes Ferenc, egyetemi adjunktus, DE-ÁJK

⁷¹ <http://szegedma.hu/hir/szeged/2015/01/varga-mihaly-egy-rossz-diplomanal-tobbet-er-egy-jo-szakmunkas-bizonyitvany.html> (letöltés:2015. október 16.)

⁷² <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> (letöltés:2015. október 16.)

⁷³ <http://www.polgariszemle.hu/app/data/szellkalmanterv.pdf> (letöltés:2015. október 16.)

⁷⁴ <http://www.nefmi.gov.hu/letolt/nemzet/koppenhaga.pdf> (letöltés:2015. október 16.)

⁷⁵ http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom_hu.pdf (letöltés:2015. október 16.)

immár nem volt elkerülhető 2010-ben. Az alábbiakban előbb a 2010 utáni időszak legújabb – leginkább idén tavasszal és nyáron bekövetkezett – szerkezeti és tartalmi változásait tekintjük át, majd szeretnénk rámutatni ezek problematikus aspektusaira is.

A legújabb változtatások

A kormány elképzelései⁷⁶ abból indultak ki, hogy Magyarországon hiány van a jól képzett szakmunkásokból, technikusokból és szakemberekből, a vállalkozások nehezen találnak jó, szakképzett munkaerőt.

Az adatok elkeserítőek: míg a 90-es években 170 ezer fiatal végezte el az általános iskolát, addig tavaly ez a szám 120 ezerre csökkent, tehát 50 ezer gyerek „tűnt el” a rendszerből. Elmondható, hogy ezek a diákok döntő többségükben a szakképzésből tűntek el. Emellett a következő évek során a hiányszakmákban közel 50 ezer ember megy nyugdíjba a munkaerőpiacról. A munkanélküli regiszterben szereplők 60 százaléka pedig semmilyen szakképzettséggel sem rendelkezik. Éppen ezért foglalkozik kiemelten a „*Szakképzés a gazdaság szolgálatában*”⁷⁷ címet viselő koncepció – melyet a Kormány1040/2015. (II. 10.) számú határozatával fogadott el – a szakképzési intézményrendszer fejlesztésével, a gazdasági igényekkel összehangolt, versenyképes tudást biztosító iskolai rendszerű szakképzés megteremtésével. A szakképzési rendszerrel szemben megfogalmazódó kihívások és az ezekkel összefüggő fejlesztési célok a következő három témakör köré csoportosíthatók. Először is, a gazdaság igényeinek kiszolgálása: a jelenleginél több szakmunkás és technikus képzése, kibocsátása. Másodsor, a duális képzés erősítése: a képzőhelyek száma és a képzési lehetőségek bővítése, a duális képzési formában részt vevők számának emelése. Végül, a szakképzési rendszer jobbítása: a képzés minőségének, hatékonyságának, eredményességének javítása. Ezek szem előtt tartásával a szakképzés egész rendszerét érintő felülvizsgálat vette kezdetét. Ennek legfontosabb állomása az Országgyűlés által a 2015. május 27-i ülésnapon elfogadott, a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény és a felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény módosítása volt. Ezek alapján a következő időszak legfontosabb változásai – melyek egyébként hét különböző időpontban lépnek majd hatályba – a következőkben foglalhatók össze.

A strukturális átalakulás csomópontjai

A fenti módosítások nyomán új szakképzési intézménytípusok, új szakképzési feladat-ellátási struktúra kialakítására és bevezetésére került sor.

Először is, a szakképző intézmények hatékonyabb, összehangoltabb működése, az erőforrások hatékonyabb közös felhasználása érdekében ún. *szakképzési centrumok* kerültek kialakításra (ezek száma jelenleg 44). Az újonnan alakult Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) háttérintézménye látja el ezek szakmai irányítását és látja el a fenntartói feladatokat. A korábbi szakképző iskolák a szakképzési centrumok tagintézményeiként működnek tovább. 2015 július 1-jétől az NGM több mint 300 intézmény fenntartói feladatait vette át. A lépéssel az érintett intézményeknek nagyobb önállóságot, ezzel nagyobb felelősséget is szeretnének adni.

Másodsor, 2016. szeptember 1-jétől átalakulnak a *szakképző iskolák*. A jelenlegi *szakközépiskola szakgimnáziummá* alakul, amelyben a képzés továbbra is az érettségit megelőző 9–12. évfolyamokból, valamint érettségit követő szakképzési évfolyamból áll, azonban lényegi változás, hogy az érettségit megelőző szakaszban növekszik

⁷⁶<http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/munkaeropiaci-es-kepzesi-allamtitkarsag/hirek/elo-kozvetites-sajtotajekoztato-a-szakkepzes-a-gazdasag-szolgalatában-cimu-koncepciorol> (letöltés:2015. október 16.)

⁷⁷<http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/szakmai-dokumentumok-reszletes-informaciok> (letöltés:2015. október 16.)

a szakmai képzés (és ezen belül is a gyakorlati képzés) aránya, amely biztosítja, hogy a tanulók az érettségi mellett egy szakképesítést is szerezhessenek. Az érettségit követően pedig emelt szintű szakképesítés, OKJ-s végzettség szerezhető. Ebben az iskolatípusban tehát 4+1 éves képzés folyik. A jelenlegi *szakiskola* pedig *szakközépiskolává* alakul, amelynek lényeges tartalmi újdonsága, hogy a 3 éves szakmai képzést és komplex szakmai vizsgát követően automatikus továbblépési lehetőséget nyújt az érettségi megszerzéséhez, egy kétéves érettségire felkészítő képzés keretében. Ebben az esetben a tanuló négy kötelező közismereti vizsgatárgyból tesz érettségit. Ezt követően pedig továbbléphet a felsőoktatásba a tanuló és diplomát szerezhethet, amennyiben ilyen terve van. Ebben az iskolatípusban tehát 3+2 éves képzés folyik. A jelenlegi *speciális szakiskola* pedig *szakiskolaként* működik a továbbiakban.

Ugyanakkor szeretnék tovább bővíteni a duális képzési rendszert, növelni a résztvevő vállalatok számát, elsősorban mikro-, kis-és középvállalatokat bevonni: a szakképzésben résztvevő gazdálkodó szervezetek számát 2018-ra 8000-ról 20000-re szeretnék emelni, hogy ezeken a gyakorlati képzési helyeken 50 ezer helyett 70 ezer diákot oktathassanak.

Megváltozik a szakmai érdekegyeztetési, javaslattevési fórumok összetétele, valamint feladatkerük pontosítására is sor kerül:

- Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács (NSZFT): tagjai közül kikerültek a szaktárca képviselői a kettős véleményezés elkerülése érdekében, továbbá a szakképző intézmények súlyarányához igazodó intézményfenntartói képviselő kialakítása történt meg.
- Megyei fejlesztési és képzési bizottság (MFKB): a munkaerő-piac igényeinek közvetlenebb érvényesülése érdekében az intézményfenntartói kör részvételét szűkítették, s így hét helyett csak öt fős lett.

Az átalakulás legfontosabb tartalmi és humán erőforrást érintő vonatkozásai

Kevesebb, mint felére csökkent az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítések száma. Az ennek alapján meghozott szakmaszerkezeti döntésekbe jelentős beleszólási jogokat kapott a Kereskedelmi és Iparkamara, amely igen jól érzékelhetően törekszik a piaci igények maximális kielégítésére.

1. táblázat: Szakképesítések számának változása

Szakképesítés-kimenetek	Régi (2011)	OKJ	Új (2012)	OKJ
rész-szakképesítés	358		147	
alap szakképesítés	311		286	
szakképesítés-elágazás	432		–	
szakképesítés-ráépülés	202		199	
összesen	1303		632	

Forrás: Fekete Balázs (2012): Legfontosabb változások a szakképzésben. In: Szak- és Felnőttképzés. 2012/1. 20.

A szakmai és vizsgakövetelmények esetében megszűnt a korábbi képzési modulonkénti szakmai záróvizsga és helyette egy három elemből álló *komplex záróvizsga* került bevezetésre, ami jelentősen lerövidíti a vizsgáztatás idejét. A záróvizsgák három vizsgatevékenységet tartalmaznak: gyakorlatit, írásbelit és szóbelit. Ezek összes időtartama

nem haladhatja meg vizsgázónként a két napot. A komplex szakmai vizsga egyik vizsgatevékenysége alól sem kérhető felmentés.

Az ajánlasként működő korábbi *központi programokat* 2013 szeptemberétől felváltotta a *kerettanterv*, amely már előíró jellegű dokumentum. A szakképzési kerettanterv tartalmazza a szakmai követelménymodulok alapján a szakmai tantárgyak rendszerét és témaköreinek tartalmát. Meghatározza, hogy az adott szakmai tantárgy a szakmai elméleti képzés vagy a szakmai gyakorlati képzés része, illetve előírja a tantárgyi követelmények évfolyamonkénti megoszlását, a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre álló időkeretet, a szakmai elméleti és gyakorlati képzés tagolását és arányait.

A szakképzési törvény *korábbi szabályozásától* eltérően az új szabályozás már *két szakképesítés* állami szakképzési rendszerben történő megszerzésének *ingyenessé tételét tartalmazza*, hogy elősegítse a felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők szakmai fejlődését. Sokan vannak ugyanis, akik nem képesek vagy nem is szeretnék magasabb szinten továbbtanulni, de szakmai karrierjük, pályafutásuk megerősítéséhez indokolt lehet egy további szakképesítés megszerzése, amelyre önerőből nem mindig biztosítottak a források.

A köznevelési *pedagógus életpálya modellhez* illeszkedő, de a szakképzésben oktatók képesítéseit jobban figyelembe vevő szabályok kialakítására került sor, amely a magasabb életpálya fokozatok elérését pedagógus képesítéshez köti ugyan, de az alacsonyabb fokozatokban a szakmai posztgraduális képesítéssel is továbblépést tesz lehetővé.

A duális képzés erősítése, a színvonalas, összehangolt gyakorlati képzés megvalósításának igénye az állam által fenntartott szakképző iskolákban indokolta a *gyakorlati oktatásvezetői* munkakör visszaállítását. A gyakorlati oktatásvezetők feladata a szakképző iskolai munkájuk mellett, illetve annak keretében a gyakorlati képzést szervező vállalatokkal történő szorosabb kapcsolattartás, amely elősegíti a jobb együttműködést az iskola és a gazdaság szereplői között.

A *Köznevelési Hídprogramok* szakképzési ága *Szakképzési Hídprogram* néven a szakképzési törvény szabályozási körébe került. Ezek azoknak a tanulóknak kínálnak lehetőséget, akik az általános iskola elvégzése után nem jutottak be középfokú oktatási intézménybe (Híd I.), illetve esélyt adnak azoknak a diákoknak alapfokú tanulmányaik lezárására, akiknek a tanulás korábban csak kudarcélményt jelentett, és emiatt nem fejezték be az általános iskolát, de már betöltötték 15. életévüket (Híd II.).

A korábbi 21. életévről 25. életévre emelték az az életkorhatárt, amelyet követően a tanuló már kizárólag csak felnőttoktatásban kezdhet új tanévet. A nappali oktatás munkarendje szerinti felnőttoktatás a szakképzésben pedig csak azok számára szervezhető meg, akik még nem rendelkeznek szakképesítéssel.

A jelenlegi szabályozás problémái

A duális képzési lehetőségek bővítése az ország egy jelentős részén, az elmaradott hátrányos helyzetű térségekben nehezen kivitelezhető, mivel nincs lehetőség arra, hogy tanulószerveződéssel kiszervezzék a képzést magánvállalkozásokhoz. A multinacionális cégek esetében pedig a nagy értékű gépekhez valószínűleg nem engedik oda a tanulókat. Továbbra is kérdéses, miként lehet magát a képzési struktúrát a munkaerő-piaci kereslethez igazítani. A Kereskedelmi és Iparkamara önmagában ezt a feladatot nem képes ellátni. Egyébként a piac változása és a technológia fejlődése olyan sebességű ma már, hogy mire a 3–5 éves szakképzésből a diák kikerül, addigra akár meg is szűnhet az igény a megszerzett képesítésére. Meglehetősen rövidlátásra vall az is, hogy hiányszakmáknak minősítenek olyan szakterületeket, amelyek esetében valójában a munkáltatók nem képesek versenyképes jövedelmeket biztosítani az életüket éppen elkezdő fiataloknak, így ők a végzést követően szinte azonnal az Unió más országaiban keresnek állást. Az új szakközépiszkolai képzés esetében szeretnék az érettségi letételének lehetőségét biztosítani, ám ezzel nem feltétlenül

nyitják meg az átjárhatóságot a felsőoktatás felé. A felsőoktatással kapcsolatos kormányzati stratégia szerint ugyanis a felvételi követelményeket szigorításával éppenséggel szűkíteni kívánják az egyetemre bekerülők számát. Vagyis oda nagy valószínűséggel csak az érettségit adó iskolatípusok diákjainak lesz lehetősége bekerülni. További kérdésként merül fel – amit egyébként Hoffmann Rózsa a szakképzésről szóló törvények általános vitája kapcsán vetett fel a parlament április 28-i ülésnapján –, hogy a 3+2 éves rendszerben működő új szakközépiskolák hogyan lesznek képesek megoldani az idegen nyelv oktatását, illetve a mindennapos testnevelés biztosítását.⁷⁸ Nem mellesleg igen komoly kétség merülhet fel azzal kapcsolatban is, hogy az ezen iskolatípusban három év alatt szinte csak szakmai tárgyakat tanul és gyakorlati képzésben résztvevő, majd szakmát szerző tanulója miként lesz képes két év alatt elsajátítani az érettségi megszerzéséhez szükséges közismereti tananyagot. Ahhoz, hogy esélye legyen ezek megtanulására, először is az általános iskolai képzés színvonalát kellene emelni. E nélkül ugyanis a lehetőségként megfogalmazott továbbtanulás a szakképzésbe bekerülő diákok számára csupán vágyálom marad, s a szakképzésből kikerülő fiatalok döntő többsége gyártósori futószalag-munkás lesz. Pedig valódi tudás alapú társadalmat építve sokkal inkább az önállóan vállalkozni, gondolkodni, technológiai fejlesztéseket kidolgozni képes szakemberek képzését kellene a kormánynak elősegítenie. Amit igazán fájlatunk a szakképzési rendszer átalakítása kapcsán – s ez egyébként a többi rendszerszintű átalakítással összefüggésben is elmondható – az a széleskörű egyeztetés elmaradása. És itt nem csupán a tudományos szakembereknek, a politikai pártok szakpolitikusainak a megkérdezéséről van szó, hanem a változások által leginkább érintetteknek, a tanároknak, a szakoktatóknak, a szülőknek és a tanulóknak a bevonásáról is. Egyebek mellett ezt az erőfeszítést – amit pedig semmiképpen nem lett volna szabad megspórolni – hiányolja a Magyar Pedagógiai Társaság Szakképzési Kollégiumának a szakképzési rendszer átalakítása kapcsán kiadott állásfoglalása is.⁷⁹ Az elé pedig, hogy vajon az ilyen körülmények között megszerzett szakmunkás-bizonyítványok többet érnek-e majd a munkaerőpiacon egy diplománál, magunk is várakozással tekintünk.

⁷⁸HOFFMANN Rózsa felszólalása. In: *Országgyűlési Napló*. 68. szám. Budapest, 2015. április 28. 10840-10842.

⁷⁹<http://pedagogiai-tarsasag.hu/?p=7764> (letöltés:2015. október 16.)